

L'APORTACIO DE TERESA ROVIRA A L'ESTUDI DE LA LITERATURA INFANTIL CATALANA ¹

Teresa Mañà.

Mònica Baró.

Bibliotecàries i professores de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona.

Per als estudiosos de la literatura infantil i juvenil catalana el nom de Teresa Rovira és una referència ineludible. La seva obra de recerca bibliogràfica, *Bibliografia històrica del llibre infantil catalán*, elaborada conjuntament amb la seva amiga i col·lega Carme Ribé (1920-1991) és una obra imprescindible per a la investigació dels llibres infantils en català publicats abans de la guerra i gràcies a la seva tasca de difusió aquesta literatura - invisible per als mitjans, ignorada dins les enciclopèdies i les històries de la literatura- s'ha fet un lloc al costat de la literatura d'adults. Podem dir que sense haver publicat mai un llibre – formalment, la bibliografia és un catàleg- és l'autora més citada i consultada per tots els que estudiem la producció de llibre infantil des de final del segle XIX a la Guerra Civil.

A Teresa Rovira, l'interès pel llibre infantil li sorgí -tal com ella mateixa explica en una entrevista l'any 2009 a la revista *Escola Catalana*²- treballant a Esparraguera “Els llibres que hi havia [a la Biblioteca d'Esparraguera] havien estat molt ben triats pel Sr. Jordi Rubió i teníem els millors llibres que es podien trobar en el seu temps al mercat, entre ells els infantils de l'època noucentista. Érem en temps franquistes i estaven retirats i jo em vaig dir que potser era el moment de dedicar-los una mica d'atenció. I així va començar la meua afició a l'estudi de la literatura infantil. Vaig anar fent algun article i hi vaig continuar treballant.” El retrobament amb aquells llibres, que havien estat els de la seva infància, li va evidenciar que “ poques literatures comptaven amb uns autors —escriptors i dibuixants— de la qualitat dels que tenia la literatura catalana. I que, per tant, mereixia que algú se n'ocupés”.³ A la biblioteca de Catalunya, on Rovira va treballar des de 1958, va poder consultar aquelles obres, que es conservaven al fons

---

¹ Publicat a *Revista de Catalunya*. Núm. Extraordinari 2014/2

² GARCIA-SEDA, Pilar. «[DONASSA: Teresa Rovira i Comes. Ànima de gestora i de bibliotecària](#)». *Escola Catalana*, núm. 11, primavera 2009.

³ «[Paraules de Teresa Rovira en l'entrega del premi Aurora Díaz Plaja](#)». Associació d'escriptors en llengua catalana. [consulta: 6 març 2013].

històric de la Biblioteca infantil de la Santa Creu, i també va poder consultar els diaris i revistes que parlaven d'aquests llibres i, en paraules seves, va “començar a establir la bibliografia del llibre infantil que em va semblar que era la base per a qualsevol estudi”.

Arran d'aquest coneixement, al 1963, intervé al 1er congrés de cultura Catalana, per encàrrec de Molas, amb un escrit sobre la literatura infantil, i l'any 1968, publica l'apèndix «Libros infantiles en catalán» dins l'obra de Bettina Hürliman, *Tres siglos de literatura infantil europea*, un dels llibres de referència per a l'estudi de la història del llibre infantil. En aquest cas, cal valorar la iniciativa de l'editorial Juventud d'incorporar aquest annex, juntament amb altres dedicats a la literatura infantil en castellà, en galleg i en euskera. El treball de Teresa Rovira és, de lluny, el més estructurat i que conté major informació.

Mentre, preparava la seva tesi de llicenciatura titulada *Noucentisme i llibre infantil*, abundantment documentada amb referències a articles i amb imatges de les obres citades. En aquest treball d'investigació, Teresa Rovira elabora una història del llibre infantil més enllà del període noucentista, ja que, per contextualitzar els anys noucentistes, s'inicia el 1904, amb l'aparició de la revista “Patufet” i finalitza amb el període de la Guerra Civil. Els autors triats per a mostrar la seva aportació a la literatura infantil són del tot representatius del moviment noucentista: Josep Carner, Carles Riba, Carles Soldevila, Cèsar A. Jordana, Lola Anglada, Ernest Martínez Ferrando, més desconegut que els anteriors, autor de contes a les revistes *Virolai* i *Jordi*, i Marià Manent per les traduccions. Malgrat aquest treball ha restat inèdit, la labor de recerca duta a terme per a la seva preparació va ser la base de l'estudi bibliogràfic, editat amb anterioritat a la lectura de la tesina l'any 1973.

El resultat d'aquesta tasca d'identificació i localització de les edicions en català anteriors a 1939 va materialitzar-se en la *Bibliografia històrica del libro infantil en catalán*, que esmentàvem a l'inici d'aquestes pàgines, que va ser publicada el 1972, en castellà, com a primer volum d'una col·lecció de l'ANABAD (Asociación de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos). *La Bibliografia històrica...* és una obra introbable avui en dia, i també fruit d'una tasca inimaginable avui en dia; la tasca que podia suposar quan qualsevol treball de recerca i classificació bibliogràfica es feia a base de fitxes, amb màquines d'escriure i amb ordenacions i índexos redactats de

manera manual. Cada una de les fitxes, a més, va ser feta en base a la consulta directa de cada exemplar.

L'obra conté 2172 entrades en ordre alfabètic amb una acurada descripció de cada títol i intenta ser el catàleg de tots els llibres publicats en català fins al 1939. La bibliografia no inclou llibres per a l'ensenyament o llibres d'estudi –el que serien ara els llibres de text-, tot i que les autores es van plantejar d'incloure la *Doctrina pueril* de Ramon Llull, ja que es tractava d'un dels primers llibres “del mundo dedicado especial y explícitamente a un niño” (p. XII). El criteri era recollir tot aquell llibre que fos destinat a l'infant, llibres de literatura infantil i aquells que “por su contenido literario o bien por sus ilustraciones, tuviesen el mérito de atraer al niño. Es decir, que el niño los leyera por gusto y no por obligación”. Això porta les autores a incloure l'*Abecedari il·lustrat* de Xavier Nogués o el *Sil·labari català* de Pau Romeva amb dibuixos de Josep Obiols, però no pas les cartilles de lletres. Es a dir, tot i que probablement els nens llegien en aquells anys les *Faules d'Isop*, les autores només tenen en compte aquelles obres destinades específicament als nens entre les quals consideren, però, les *Faules d'Isop* en vers, una traducció directa del grec feta per Josep Alcoverro i impresa al 1901 o el *Llibre de bons consells* d'Anselm Turmeda: en aquest cas no s'indica que sigui una obra il·lustrada, però l'edició els deuria semblar a Rovira i Ribé apropiada per als infants.

El llibre més antic inclòs en la bibliografia és *Lo llibre dels Àngels* de Francesc Pelagi Briz, publicat el 1865, al qual segueix per ordre d'antiguitat *Lo llibre de la infantesa* de Terenci Thos i Codina del 1866. Els contes populars, les novel·les, els contes de creació conviuen amb llibres de cançons (els reculls de Narcisa Freixas), teatre (una sarsuela de Salvador Badosa i *Els pastorets* de Folch i Torres), llibres que potser serien més apropiats per a mestres que per a nens però, en qualsevol cas, és d'agrair que es tracti d'una bibliografia amb aquesta voluntat d'exhaustivitat. Les obres es poden localitzar a través de diferents índexs: índex d'il·lustradors (p. 131-133), índex cronològic de llibres i publicacions periòdiques (p. 143-148), índex d'editors i impressors (p. 131-133) i índex de matèries (p. 135-136). Mancaria només un índex de títols.

El llibre, però, no és només una bibliografia sinó que conté altres informacions complementàries, de tant o més interès, com la relació de col·leccions i títols publicats dins de cada col·lecció (p. 111-125) que va permetre tenir una llista completa de la producció de Folch i Torres en la col·lecció Patufet, la relació de més de cinquanta

revistes infantils editades en aquest període (p. 137- 142), la bibliografia d'articles i crítiques sobre llibre infantil publicats a la premsa periòdica en aquells anys (p. 149- 161) i una breu fitxa biogràfica d'autors i il·lustradors (p. 163- 189). Com si això no fos prou, hem de valorar que tots els exemplars van ser examinats directament i en cada una de les fitxes s'indica la localització –en aquell moment- de l'obra.

Aquesta labor de descripció i identificació bibliogràfica fou de gran utilitat per a la formació i organització de la col·lecció d'exemplars de llibres infantils històrics que, en aquell moment, es trobava a la Biblioteca Infantil de la Santa Creu i que, amb els anys, ha generat una de les col·leccions de llibre infantil en català més completes que existeixen. En l'actualitat, aquest fons es troba a la Biblioteca Xavier Benguerel de Barcelona, i és accessible -per mitjà del catàleg (diba.cat) i a la mateixa biblioteca- sense restriccions, tot i que, per la seva naturalesa patrimonial mereixeria un tractament més acurat i una més gran visualització.

Sense aquesta feina de bibliotecària, cap altre estudi posterior s'hauria pogut dur a terme. Amb aquesta exhaustiva obra vam saber no només què s'havia publicat sinó també quins eren els autors i il·lustradors: es a dir, una feina d'investigació rigorosa i metòdica, base per a treballs posteriors, que va merèixer el Premi Nacional d'Investigació de Llibres Infantils i Juvenils.⁴

Més endavant, a l'any 1979, Teresa Rovira redactà l'entrada "literatura infantil" del *Diccionari de literatura catalana* dirigit per Joaquim Molas i Josep Massot, en la qual feia un resum de l'evolució del llibre destinat als infants des dels seus inicis i fins a l'any 1978. La inclusió d'aquesta entrada és significativa i dona visibilitat a aquesta literatura, tinguda com a menor, i per met elevar-la a la categoria de matèria d'estudi. Així mateix, en aquesta obra, Teresa Rovira redactà una vintena d'entrades dedicades a autors d'abans de la guerra (Caseponce, Lola Anglada, Folch i Torres, Jordi Puntí), altres que havien publicat llibres infantil als seixanta impulsats per l'aparició l'editorial La Galera (Antoni Cuadrench, M. Angels Garriga, Sebastià Sorribas) i revistes infantils dels anys vint (*Jordi, La Mainada*)

Anys després, en Joaquim Molas li encomanà l'apèndix "La literatura infantil i juvenil" del volum XI de la *Història de la literatura catalana*, editada per Ariel el 1988. La

---

⁴ ESTIVILL, Assumpció; PONS, Amadeu; MAÑÀ, Teresa. «[Dones bibliotecàries](#)». *Bid, Número 10*. Facultat de Biblioteconomia i Documentació ([Universitat de Barcelona](#)), juny 2003. [Consulta: 1 març 2013].

major extensió d'aquesta col·laboració -una cinquantena de pàgines impreses- li permeten a Teresa Rovira elaborar un text estructurat i documentat amb rigor que, en la seva part sobre la literatura infantil d'abans de la guerra, és l'estudi més complet de què disposem.

En reconeixement de tota aquesta tasca d'investigació i difusió, el 2002 rebé la Creu de Sant Jordi «per la seva ben remarcable tasca en l'àmbit del llibre infantil i juvenil, singularment en llengua catalana, al qual ha dedicat un seguit de treballs on són especialment notoris el sentit de la feina ben feta i la voluntat de servei a Catalunya». ⁵

L'any 2008 li fou concedit el VII premi Aurora Diaz Plaja pel seu article “El llibre per a infants i adolescents. Dels orígens a la desfeta”, inclòs com a pròleg a l'estudi *El patrimoni de la imaginació: llibres d'ahir per a lectors d'avui* (Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 2007, p.15-26). El text, publicat anteriorment a la revista *Lletra de Canvi*, núm. 19-20 (juliol-agost 1989) i en aquells moment introbable, fou reproduït amb permís de l'autora en aquest volum que, a partir de l'anàlisi d'una trentena d'obres representatives de la literatura infantil i juvenil publicades abans de la Guerra Civil, oferia un panorama d'aquells títols i autors rellevants. El text de Rovira no se centrava en cap obra concreta, sinó que establia una cronologia i ressaltava, els autors, les obres, els editors, les revistes, etc. més destacats, fins l'any 1939. Era el marc de referència idoni per endinsar-se en la lectura d'aquella obra.

Aquest guardó reconeixia una trajectòria impecable, que partia d'una feina minuciosa i acurada, però que, alhora, aportava els elements clau per a l'anàlisi d'una producció literària que, fins aleshores, no havia merescut el reconeixement acadèmic ni intel·lectual. Teresa Rovira va recuperar per a les promocions més joves el llegat patrimonial que el franquisme va voler amagar, ens va ajudar a entendre el paper de la literatura per a nens i infants en la construcció i la reconstrucció d'un país i va facilitar que, en el moment de la represa cultural dels anys seixanta, les noves editorials no partissin de zero. Una tasca imprescindible.

---

⁵ «[Persones guardonades. Creus de Sant Jordi 2002](#)». Generalitat de Catalunya. [Consulta: 5 novembre 2013].

